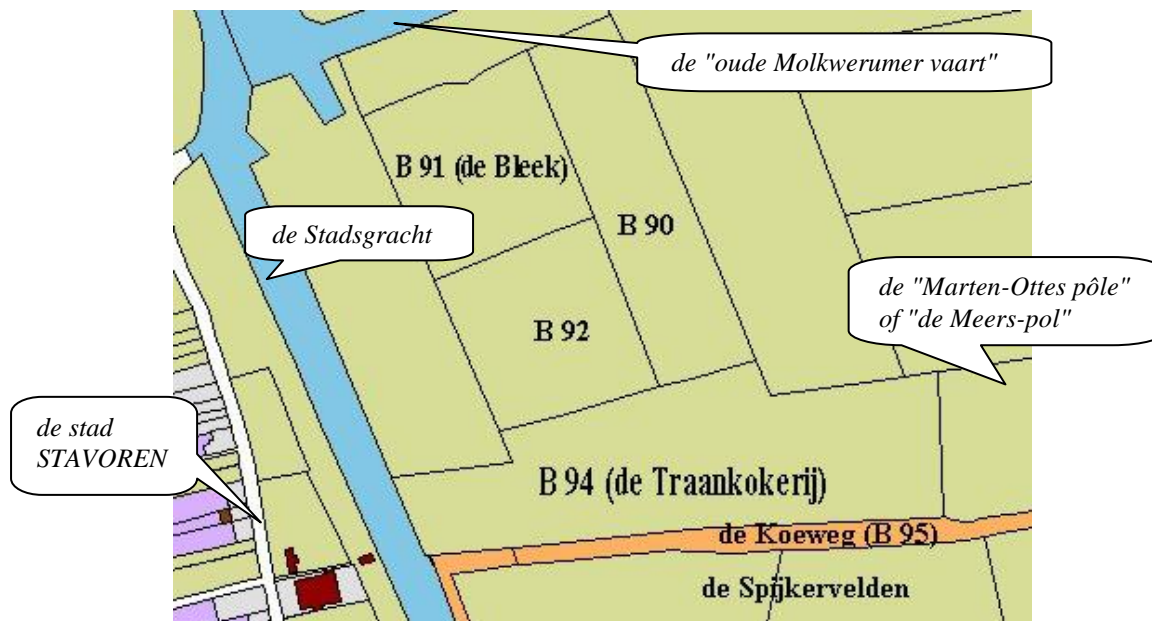

Landerijen en wegen, in en rondom de "Stavorsche Noordermeer polder".

de Traankokerij.

Buiten de Meer, maar wel onder de bemaling (vanaf 1764)
Stavoren Sectie B nummer 94.

kaartje uit "Hisgis" kadastraal 1832 Stavoren

"Een stuck landt de Traankoockery genaamt, hebbende
de Meerswegh ten Suyden
de Bleek ten Noorden,
de Meers Pol ten Oosten,
de Stads graft ten Westen naasten."
(Floreen-cohier 1708.)

De naam is in 1999 nog bij diversen bekend.

Encyclopedie: **Wybe Jans**, burger uit Stavoren, kreeg in 1634 van de Friesche Staten octrooi voor een rederij "ter Groenland".

Richte op Spitsbergen de Harlinger **Traankokerij** op.

Gaf zijn naam aan het "Wybe Jans water" tussen W. Spitsbergen en Edge eilanden.

In **1999** is eigenaar: Andries Kuperus (in 2012 nog !)

voor hem zijn vader Andries (zoon van kastelein Andries, bijgenaamd "Broer")
daarvoor zijn grootvader (Andries) die de boerderij in bezit kreeg met het land.

Wanneer is de boerderij gebouwd op dit stuk grond ?

Opgetekend uit de mond van Klaas C. Visser, slager te Stavoren:"

Boerderij bij de Koeburg, naast de Koeweg, dus op "de Traankokerij":

Jan ten Dam zijn plaats was een van der Zijpp-plaats.

In 1938 is de boerderij afgebrand

Verkoop van landerijen plus huis stond op 22.000 gulden, toen kocht Kuperus de boerderij, met één stuk land.

de Traankokerij.

[Andries Kuperus had ook het cafe in de Smidstraat. Hij nam de tapvergunning mee naar de Schans en verhuurde het pand in de Smidstraat als boerderij. In 1922 verhuurd aan Douwe van der Wal.(zie boek "Staveren o Staveren" blz 219)]

"Stavoren 372", door Jentje de Roos (*strijkgeld-schrijver*) beschreven, hij bleef hier "aan hangen". Het IJclub-bestuur wilde er wel een ijsbaan op hebben, maar dat wilde Jentje niet. Hij verkocht het toen aan J.K. Visser en C.J. Visser. Hij wilde toch een stuk land en nam de "Bolle-pôle" over van Gerrit Mulder, die er ook aan was blijven hangen.

1832 Kadastraal Stavoren:

B 94 wed. Jacob Louwrens Blom, landbouwersche te Stavoren, groot: 20290.
(5 pdm = 1 ha 83 are en 5 centiare)

Noordermeers "Rekenboek"

1831 Haukplan: punt 34, de sloot ten Zuiden van de Pol, van de slaperdijk tot aan de dam westwaarts punt 35, en van daar langs de weg en **de Traankokerij** tot aan het hek bij Staveren, dit wordt jaar om jaar door wederzijdsche eigenaren schoongemaakt.

1825 Beschrijving onderpand voor een geldlening wegens de overstroming in 1825.
Marten Ottes Pol, belendende aan de slaperdijk ten Oosten (= *Dominé's diekje*)
aan de rijdweg ten Zuiden (= *de Koeweg*)
aan de wed. Jacob Lourens Blom ten Westen (= *de Traankokerij*)
en de wed. Ruurd Hiddes ten Noorden.

Notarieel Archief Horatius Albarda (toegang 26, nr. 126001)

1812 acte nr. 98 b d.d. 23-12-1812

Jacob Lourens Blom, old schipper te Warns, koopt van Jouke Klazes Hilvarda, mr. bakker te Stavoren, zeker stuk greidland, **de Traankokerij** genaamd, ten Oosten van de Stad Stavoren. Ruurd Hiddes de Jong is thans huurder.

Naastliggers: de Noordermeer (met Marten Ottes Pol) ten Oosten, de weg ten Zuiden, de Stadsgracht ten Westen en Ruurd Hiddes de Jong en Teunis van der Molen ten Noorden. Vrije toegang na het land van Ruurd Hiddes de Jong om te melken en vrije overgang na de landen ten Noorden. Prijs f 800, (= *Ruurd Hessels ??*)

[*Jacob Lourens Blom x 11-07-1807 Stv. met Baukje Saskers, hun dochter Berber Jacobs Blom trouwt 04-09-1836 Stv. met Jan Dooitzes ten Dam, ze trouwt voor de tweede maal op 17-01-1850 met Klaas Gatzes Buma*]

Noordermeers "Rekenboek"

1803 15 Maart Betaald aan Roelof Ipes voor't ophogen der Meerdijk ter lengte van 92 Roeden beginnende nevens **de waterdam van de Traankokerij** en strekkende tot de aan de van ouds sogenaamde Lange brug. (18 Sept. 1802 publ. aanbesteed.)

1802 25 Oct. Betaald aan Jan Lieuwes voor't Remmen van de stoppalen aan **de weg nevens de Traankokerij** voor 2¼ dag á 24 Stv. 1 : 11 : 8.

1802 2 Jan. Betaald aan Rinkje Tjeerds voor geleverde schalen aan de weg bij de Traankokerij. 8 - 7 - 4.

1790 Betaald aan Rinse Innes Een Guld. 8 Stvrs. wegens den 1/2 van 56 Roeden hauen tusschen 's Noorder Meers weg en **Traankokerij van D. Mayoer Klaas Hilverda**, per Roede een stuyver.

1764 20 Aug. Op heden den 20 Augustus 1764 d' Participanten van de Stavorse Noorder Meer na gedane aansegginge in't Vergulde Hoofd te Stavoren bijeen vergadert, is geresolveert dat Jan Tuenis en Klaas Hilverda met hum landen, de Bleek, Wybe Lely Veltien en **d'Traankokerij**

de Traankokerij.

onder de Meer kunnen komen ter bemaling op Conditioes dat sij voor Maalgeld sullen betalen (en) de Meersomslagen, hoe hoog se oplopen, des dat sij hunne eigen pompen en dijken sullen moeten onderhouden. Ondertekend o.a. Claas Hilverda voor mijn Traankokerij, groot 5 pondematen.

In een: "Acte van Verband op Eigenaars der Landen die onder de Noordermeer ter bemaling sijn" tekent hij: Stavoren 19 September 1765

	Maalgelden voor de Noordermeer polder.
1819 t/m 18 ?	wed. Jacob L. Blom voor 5 pdm.
1814 t/m 1818	Sasker Sallings voor 5 pdm.
1804 t/m 1813	Jouke Hilverda voor 5 pdm.
1767 t/m 1803	Klaas Hilverda voor 5 pdm.

Reëel-cohieren Staveren:

jaar:	landnr.:	eigenaar:	gebruiker:	bijzonderheden:
1801	121	Jouke Hilverda	zelve	Een stuk land de Traankokerij genaamd, groot 5 pdm.
1794	121	Klaas Hilverda		zelve tekst idem.
1790	121	Klaas Hilverda		zelve tekst idem
1785	121	Claas Hilverda	zelve	tekst idem
1780	121	Claas Hilverda	selve	tekst idem
1765	121	Claas Hilverda	selve	tekst idem
1750	121	Br. G. Sigersma erv.	Claas Hilverda	Een stuk land de Traankokerij genaamd.
1717	127	G. Ziegersma	Durk Jetses	tekst idem.
1713		Traankokerij niet gevonden.		

1708 Floreen-cohier Staveren.

fol. 35 De Burgemeester Gerloff Sygersma geeft aen navolgende landen o.a.

Van Rienck Hendrix Crediteuren overgenomen, te sien op fol. 33 een stuck landt **de Traan Koockerey** hebbende de Meerswegh ten Suyden, de Bleek ten Noorden, de Meerspol ten Oosten, de Stads graft ten Westen naasten

NB Dit land bij de Burgemr. Sygersma overgenomen.

fol. 33 Rinck Hendricks landen, off Crediteuren land.

Een stuck landt **de Traankoockerij** genaamt, hebbende de Meerswegh ten . . . *rest als boven.*

1633 Resolutie-boek Stavoren

Burgemr, schepenen ende Raed, samt gesworen gemeentsluiden binnen Stavoren collegialiter op't raethuis aldaer vergaert wesende, hebben eendrachtelijck toegestaen ende mits desen in huijeringhe gelaten **Douwe Jans** burger alhier alle last hebbende van de Groenlandse Compaingie, offe den camer van dien binnen den stede Amsterdam ende tot profijt van de selve seckere anderhalf einsen maedtlandt gelegen op de Wijmberts binnen deser stede jurisdictie, omme aldaer te mogen maecken ende tot voorschr. landt te gebruiken tot henne **tranenbranderie**. Met belofte 't selvige landt tot henne profijtte gedurende de huiringe tot alle tijden ende voor allen menschen opspraecke te bevrien ende hen neffens dien in het vrie gebruijk maintineren. Onder verbant soo nae't rechte, des belovende de voorgenoemde Douwe Jans in sijn vorige qlt. gelijk hij aenneemt ende belooft mits desen onder verbandt sijnder goederen met submissie div. derselvige ende sijn persoonn den riale executie deser stede jaerlicx ter saecke van hieringhe aen den voorschr. stede rentmr. te voldoen ende betalen den summa van sestich car. gulden, ijder tot 20 strs gereckent, namentlijck op den (*niet ingevuld !*). Ende dat gedurende den tijde ende soo lange de voorschr.

de Traankokerij.

compaingie ende camer vandien den selvighen branderie aldaer gebruicken. 't Oirconde hebben burgemrn. ende swooren ghemeente voornoempt zampt Douwe Jansen desen beeffens mij secretaris binnen Stavoren bevestight. Huijden den 22^e augusthij anno 1633. Evert Hendreijex. Tijaerdt Sijtties F. Eikema.

Boek: "Michiel de Ruyter"

1653 *Te dezer tijdt was men met grooten ijver doende on 's lands vloot weer toe te rusten en van alles te voorzien. Ook werd per plakkaat der Heeren Staaten Generaal, de 25 Maart geteekent, de vaart op Groenlandt en de Walvisvanghst voor dit lopende jaar geschorst en verboden; op verbeure van schip en goedt, of de waarde van dien. Dit verbod strekte om te meer volk ter oorlogh te bekomen, en op dat de Groenlandvaarders niet in handen van d'Engelschen moghten vervallen.*

Boek: "Dit waren ook brijbekken" Markante Workumers door de eeuwen heen. blz. 14: Botte Jans
In 1636 werd de Groenlandse Compagnie opgericht. Twintig jaar lang had die het octrooi van de Staten van Friesland om walvissen te vangen. Spoedig na 1656 namen ook reders uit de Zuiderzeesteden Hindeloopen en Workum aan de jacht op de omvangrijke buit deel. Het was de vissers om de walvisstraan en de baleinen te doen. De traan was een geduchte concurrent voor de raapolie, die tot dan toe gezorgd had voor het branden van de snuitlampen. Daarnaast gebruikte men de grondstof voor de bereiding van zeep. De baleinen vonden aftrek bij de rijglijfmakers, die er voor zorgden, dat de dames volgens de laatste mode werden gekleed.

Hoe ging de walvisvangst, en de verwerking hiervan? Het volgende verhaal.

Walvisvangst. *(van internet, geschiedenis van het dorp "Jisp").*

Tientallen jaren na 1488 had Jisp geen (zeezeil)boten meer en was men zeer arm. Maar langzaamaan kwamen er toch weer smakken, kofschepen en men begon opnieuw. Hierbij kwam nog dat enkele grote steden rond 1600 een walvisvloot uitzonden naar de Noordelijke IJsee om walvissen te vangen, daar er een chronisch tekort aan vet was in Holland. Ze werden echter door de Engelsen gemolesteerd, want die visten daar al en wilden dat zo houden. Maar men verenigde zich tot de Noorse Cie. en de walvisvloot zeilde uit in konvooi, beschermd door oorlogsschepen van het Rijk.

Aan de Noorse Cie. kwam rond 1640 een einde en Jisp was één van de eerste dorpen die een walvischip uitreedde (1642). Cornelis Cornelisz. Ploeger was de commandeur. Deze had al 13 reizen gemaakt op walvisvaarders uit Amsterdam en de Zaanstreek.

Al spoedig volgden er meer. Jammer was dat Spitsbergen en Jan Mayen-eiland al leeggevisst waren. 'Onze' schepen moesten toen vissen op open zee.

de Traankokerij.

Dit had natuurlijk consequenties voor de traankokerij. Deden ze dat eerst op Spitsbergen in het plaatsje Smeerenburgh, nu kon dat niet meer. Ten eerste was Smeerenburgh in verval en ten tweede was het veel te ver om van open zee eerst naar Spitsbergen te zeilen, daar de spek te zieden en dan nog weer naar Nederland te zeilen met de vaatjes traan.

In allerijl werden te Jisp traankokerijen gebouwd. In het eerste jaar (1642) drie stuks en later werden er successievelijk nog eens acht bij gebouwd.

De walvisvaarders (fluitschepen, waaraan 22 km touw is verwerkt) lagen op de ree bij de Holle sloot (daar waar de Hembrug later lag) en men vertrok, na te hebben geactualiseerd, naar de rede van Texel ca. half april. Daar wachtte men op elkaar en voer dan in konvooi naar de Poolzee. Daar verspreidden ze zich en visten op open water. De man die op de steng stond (later: in het kraaiennest) keek of hij een walvis zag spuiten, want ze komen elke drie kwartier boven om te ademen (het spuiten is de gecondenseerde adem van de vis en geen zeewater).

Er zijn twee soorten walvissen: tandwalvissen en baardwalvissen (met baarden of liever baleinen) en deze zijn onderling weer verdeeld in een legio aantal soorten.

Zag hij er één dan brulde hij naar beneden: “Val, val”, en de commandeur liet dan de sloep of sloepen strijken. Ieder wist zijn taak en er sprongen zeven mannen in de sloep. De voorste was de harpoenier. Deze gooide, bij de vis gekomen (ze zwommen bijna nooit weg!) zijn harpoen in de walvis. Hieraan zat een lijn van 200 meter die op het einde aan de sloep was vastgemaakt. Dan pakte hij snel een bijl en als de vis door de pijn wegzwom, moest hij er op letten dat de vis niet onder het ijs zwom. Was dat het geval, dan moest hij met één welgemikte klap de lijn doorhakken, anders zou de hele sloep onder het ijs worden getrokken. En drie minuten in de Poolzee is meestal voldoende om het als mens niet te overleven.

Bleef de vis in open zee dan bleef de sloep aan hem hangen en werd het beest afgemat. Daarna roeide men er naartoe en probeerde men hem in de longen te treffen zodat het beest snel stierf.

Ze maakten een gat vlak voor de staart en deed daar een strop doorheen en daaraan trok men de vis achterste voren (anders zou hij door zijn open bek vollopen) naar de walvisvaarder (dit noemde men boegseren). Deze had op het achterdek houten dwarsbalken en de vis werd daaraan bevestigd.

(Alleen een haringbuis kon de vissen niet langs zij hebben en sleepten hem voor de kop anders zou de vis het (zeil)scheepje omtrekken.

Er sprongen enkele mensen op de vis en begonnen er grote brokken spek af te flenzen. Deze werden aan boord gehesen en op een eerder gevangen walvisstaart in kleinere stukken gehakt.

de Traankokerij.

Deze stukken werden op een goot gegooid die eindigde boven een luik in het dek en waardoor de stukken naar beneden vielen. Hieronder stonden twee mensen (meestal de kok en de koksmaat) en die noemde men de Koning en de Koningin. Deze moesten de tonnen vullen met deze repen spek, afdekselen en in het ruim stouwen. Het waren natuurlijk allemaal zeilschepen, dus de vaten moesten wèl vast staan!

Intussen keek men alweer uit naar een andere vis. Waren er geen vissen, dan ving men ook wel walrussen of zeeleeuwen.

Hieraan zat ook spek. Weliswaar minder en het stonk nog erger maar er kon wel traan van worden gekookt. De Groenlandse walvis bleef drijven, maar de meeste soorten zinken. Later werden de beenderen ook meegenomen en de baleinen, van de baardwalvissen. De andere soort: de tandwalvis heeft geen baleinen. Die hebben ook maar één spuitgat, terwijl de baardwalvis er twee heeft.

Traankokerij van Cornelis Gerritsz. de Lange (stond in de tuin van Solbacka)

Kwam men thuis (weer bij de Holle sloot) dan kwamen de kleinere boten zoals smakken crabben, koffen of boeiers, de vaten spek ophalen en deze konden door de sluizen naar ons gebied om naar de betreffende kokerij te varen.

Na 1720 (het jaar waarin alléén Jisp al 26 walvisschepen uitreedde) zeilde men naar Straat Davis (tussen Groenland en Canada), want de poolzee bij Spitsbergen en Jan Mayen was leeggevist....